

ŻYCIE NAUKOWE

PROF. DR STANISŁAW KALABIŃSKI LAUREATEM NAGRODY PAŃSTWOWEJ I STOPNIA

Laureatem Nagrody Państwowej I stopnia w 1976 r. w zakresie badań historycznych został prof. dr Stanisław Kalabiński z Instytutu Historii PAN. Urodzony 20 sierpnia 1923 r. w Łucku, studia historyczne rozpoczął w tajnych kompletach w Warszawie w latach 1943—1944. Już wówczas, nie bez wpływu wybitnych swoich nauczycieli: profesorów Tadeusza Manteuffla oraz Janusza Wolińskiego, przejawiał zainteresowanie dla historii społecznej Polski XIX i XX w. Powrócił do niej w 1945 r. w wyzwolonej już Warszawie jako student uniwersytetu. Miał wówczas za sobą udział w powstaniu warszawskim, uczestnictwo w masowym exodusie Warszawiaków z płonącego miasta oraz obóz jeniecki w Sandbostel w Niemczech, skąd do kraju przyjechał jednym z pierwszych transportów. Wtedy również włączył się w nurt życia społeczno-politycznego kraju, wstępując do PPS i podejmując działalność w środowisku studenckim. W latach 1949—1953 odbył studia w zakresie aspirantury w uniwersytecie leningradzkim, gdzie pod kierunkiem prof. dra U. A. Szustera napisał i obronił rozprawę kandydacką pt. *Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905—1907*, wydaną drukiem w 1955 r. Już wówczas zainteresowania badawcze S. Kalabińskiego koncentrowały się głównie wokół problematyki rewolucji 1905 r. w Królestwie Polskim. Ten kierunek poszukiwań badawczych znaczyły kolejne etapy studiów i rozpraw. W wyniku szerokiej kwerendy archiwalnej przeprowadzonej w kraju z udziałem pracowników z ośrodków prowincjonalnych polskich, a także opierając się na własnych poszukiwaniach w archiwach Moskwy, Leningradu, Grodna i Wilna S. Kalabiński przygotował w 1955 r. tom przekazów źródłowych pt. *Carat i klasy posiadające w walce z rewolucją 1905—1907 w Królestwie Polskim*, a następnie w latach 1958—1961 razem z F. Tychem wydał cztery tomy źródeł pt. *Walki chłopów Królestwa Polskiego w rewolucji 1905—1907*. Wydawnictwo to uzyskało w 1963 r. I nagrodę „Polityki”. Równoległe z tą działalnością uczestniczył S. Kalabiński w przygotowaniu wielotomowej edycji *Źródeł do dziejów klasy robotniczej na ziemiach polskich*, początkowo pod kierunkiem N. Gąsiorowskiej, a od 1965 r. jako redaktor tego wydawnictwa. Skupiło się ono na problematyce warunków życia oraz historii walk klasowych robotników w Królestwie Polskim i w Białostocczyźnie w latach 1900—1914. Doświadczenia wyniesione z wieloletniej pracy edytorskiej w zakresie historii społeczno-politycznej Polski stały się podstawą do przygotowania i ogłoszenia w druku (również wspólnie z F. Tychem) projektu instrukcji wydawniczej dla źródeł historii najnowszej, posiadającej do dziś walor unikalnego opracowania pomocniczego w pracy historyka. Wszystko to umożliwiło S. Kalabińskiemu napisanie obszernego zarysu dziejów rewolucji 1905—1907, opublikowanego razem z F. Tychem w III tomie *Historii Polski*, a następnie również zwięzłe ujętej, popularnonaukowej syntezy tej rewolucji ogłoszonej w 1968 r. pod znamienym tytułem *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja*, wznowionej następnie w 1975 r. I za tę książkę obaj autorzy otrzymali wówczas II nagrodę „Polityki”.

Badania nad historią polskiej klasy robotniczej prowadził S. Kalabiński od dawna, początkowo w regionie białostockim, wykorzystując gruntowną swoją znajomość archiwów w Wilnie i Grodnie. Program całościowych prac badawczych nad historią klasy robotniczej, sformułowany przez S. Kalabińskiego w 1969 r., stał się następnie podstawą do wyodrębnienia w Instytucie Historii PAN Pracowni Dziejów Klasy Robotniczej. Równoległe z tym ruszyły szeroko zakrojone prace monograficzne przyciągające szerokie grono współpracowników z innych ośrodków krajowych. Na podstawie kolektywnego wysiłku badaczy owych środowisk podjęto wielotomową edycję studiów historycznych pt. *Polska klasa robotnicza*, w ramach której do chwili obecnej ukazało się 7 kolejnych tomów. W 1975 r. S. Kalabiński uwieńczył te badania ogłoszeniem drukiem pod swoją redakcją I części I tomu syntetycznego zarysu pt. *Polska klasa robotnicza*. W zamierzeniu redaktora oraz współautora tegoż wydawnictwa ma ono stać się podstawą syntezy historii tej klasy ujętej w trzech tomach. Jest więc wspomniane wydawnictwo fundamentalną pozycją w naszej literaturze historycznej. Prezentuje rozległą panoramę dziejów czołowej klasy społeczeństwa polskiego. Nowatorskie w zakresie koncepcji i metody, bogate w warstwie źródłowej stanowi produkt pracy zespołowej inspirowanej od początku przez S. Kalabińskiego. Jest także dziełem wyróżniającym się w historiografii marksistowskiej widzianej porównawczo w skali całego obozu socjalistycznego.

W kręgu działalności badawczej i organizatorskiej S. Kalabińskiego znalazły się także prace z historii walk masowych klasy robotniczej oparte po raz pierwszy na masowo występujących źródłach statystycznych. Efektem tych zamierzeń są studia monograficzne o ruchu strajkowym proletariatu przemysłowego Warszawy i guberni warszawskiej. Również dzięki sięgnięciu do informacji zebranych z około 900 zakładów fabrycznych z 300 tys. robotników z lat 1904—1910 podjęte zostały badania nad położeniem ekonomicznym robotników przemysłowych. Równoległe z tym S. Kalabiński kieruje badaniami wykorzystującymi metody ankietowe dla przeprowadzenia socjologiczno-historycznej analizy struktury czołowych grup ówczesnej klasy robotniczej, jej pochodzenia, składu i struktury. Pierwszym efektem tych wysiłków było opublikowanie obszernej rozprawy pt. *Działacze kótek socjalistycznych, gmin i Socjalno-rewolucyjnej Partii Proletariat w świetle badań ankietowych*.

Przedstawiony tu w dużym skrócie dorobek naukowy prof. Kalabińskiego daje możliwość ujrzenia rozległych zainteresowań poznawczych *in statu nascendi*, czyli w chwili ich podejmowania i formułowania programu, oraz w stadium realizacji. Są to bez wątpienia liczące się dzisiaj w polskim środowisku naukowym osiągnięcia badawcze, służące poznaniu rodowodu polskiej klasy robotniczej od momentu jej powstania po pierwsze lata Polski Ludowej. Własny dorobek badawczy S. Kalabińskiego odnosi się do okresu narodzin i pierwszych walk rewolucyjnych klasy robotniczej w czasie do wybuchu I wojny światowej.

W nakreślonym tu obrazie nie brakuje również aktywnego uczestnictwa S. Kalabińskiego w popularyzacji historii, w szczególności w upowszechnianiu tradycji rewolucyjnych walk proletariatu Białegostoku i Warszawy w okresie 1864—1914. Dodać trzeba też liczący się w pracy każdego uczonego udział w kształceniu młodego pokolenia historyków. W świetle tych informacji pełniej rysuje się sylwetka uczonego i organizatora prac naukowych. Wyróżnienie prof. S. Kalabińskiego nagrodą państwową I stopnia jest więc wyrazem wysokiego uznania zarówno dla historyka, jak również dla uprawianego przezeń kierunku badań.

RYSZARD KOŁODZIEJCZYK